

1974

POTOP

REDIVIVUS

2014

**Historia w literaturze i w filmie – „Potop”
Henryka Sienkiewicza i „Potop Redivivus”
reż. Jerzy Hoffman (2014).
O roli montażu i digitalizacji.**

Adresat zajęć: młodzież gimnazjalna.

Rodzaj zajęć (przedmiot): język polski.

Anna Równy
edukator filmowy i medialny

SPIS TREŚCI

1. Cele zajęć	3
2. Metody zajęć	3
3. Formy zajęć	3
4. Środki dydaktyczne	4
5. Słowa kluczowe	4
6. Przed zajęciami	4
7. Przebieg zajęć	4
8. Praca domowa	10
9. Karta pracy w domu	10
10. Karta pracy na lekcji	13

I. CELE ZAJĘĆ

1. Cel ogólny:
 - uczeń poznaje nowe gatunki i konwencje.
2. Cele szczegółowe:
 - doskonalenie sprawności analizy i interpretacji tekstów kultury;
 - uwzględnienie w analizie specyfiki tekstów kultury przynależnych do literatury i filmu;
 - uwzględnienie w interpretacji tekstów kultury kontekstu historycznego;
 - dostrzeżenie przydatności filmu jako źródła wiedzy o historii;
 - odszukanie w poznanych tekstach kultury podstawowych, ponadczasowych zagadnień egzystencjalnych;
 - posługiwanie się pojęciami dotyczącymi wartości pozytywnych i ich przeciwieństw oraz określanie postaw z nimi związanych;
 - ćwiczenie umiejętności udziału w dyskusji.

II. METODY

1. Rozmowa kierowana.
2. Praca z materiałem audiowizualnym.
3. Mapa myśli.
4. Burza mózgów.
5. Miniwykład.

III. FORMY PRACY

1. Praca indywidualna w domu.
2. Praca w grupach.
3. Praca z całą klasą.

IV. ŚRODKI DYDAKTYCZNE

1. Karty pracy.
2. Dostęp do Internetu.
3. Rzutnik multimedialny/ tablica interaktywna.

V. SŁOWA KLUCZOWE

1. Historia.
2. Powieść historyczna.
3. Film historyczny.
4. Montaż.
5. Digitalizacja.

VI. PRZED ZAJĘCIAMI

Lekcję powinna poprzedzić projekcja filmu „Potop. Redivivus” w reż. Jerzego Hoffmana i omówienie lektury „Potop”.

Nauczyciel zadaje uczniom pracę domową – test na rozumienie tekstu czytanego oparty na rozdziale książki Grażyny Stachówny „Władcy wyobraźni. Sławni bohaterowie filmowi”. Rozdaje uczniom **Kartę pracy w domu** i poleca jej wypełnienie przed zajęciami.

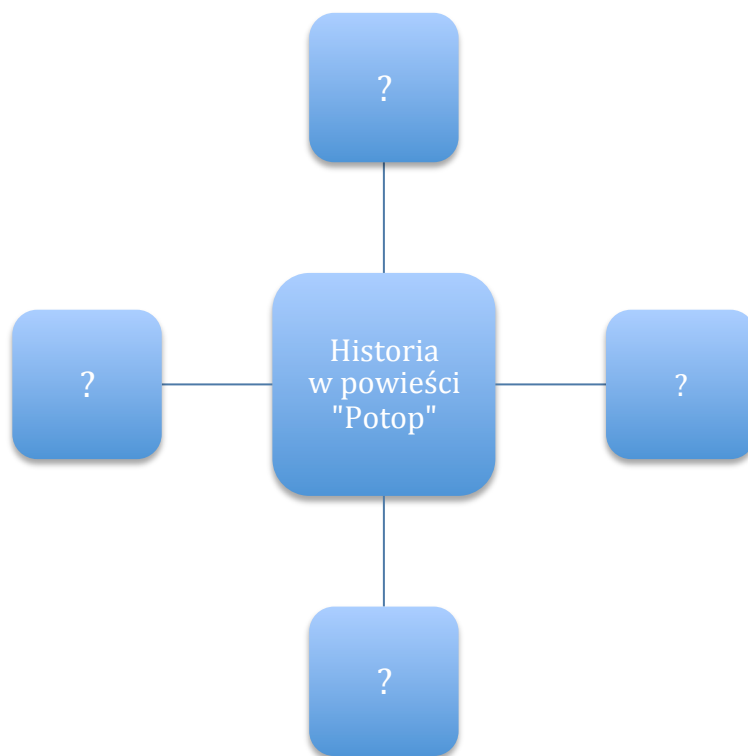
VII. PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od sprawdzenia pracy domowej i prosi uczniów o wnioski z przeczytanego tekstu. Odtwarza uczniom fragment filmu „Potop. Redivivus” (scena pierwszej rozmowy Andrzeja Kmicica z Bogusławem Radziwiłłem, timecode 01:20:25 – 01:23:26).

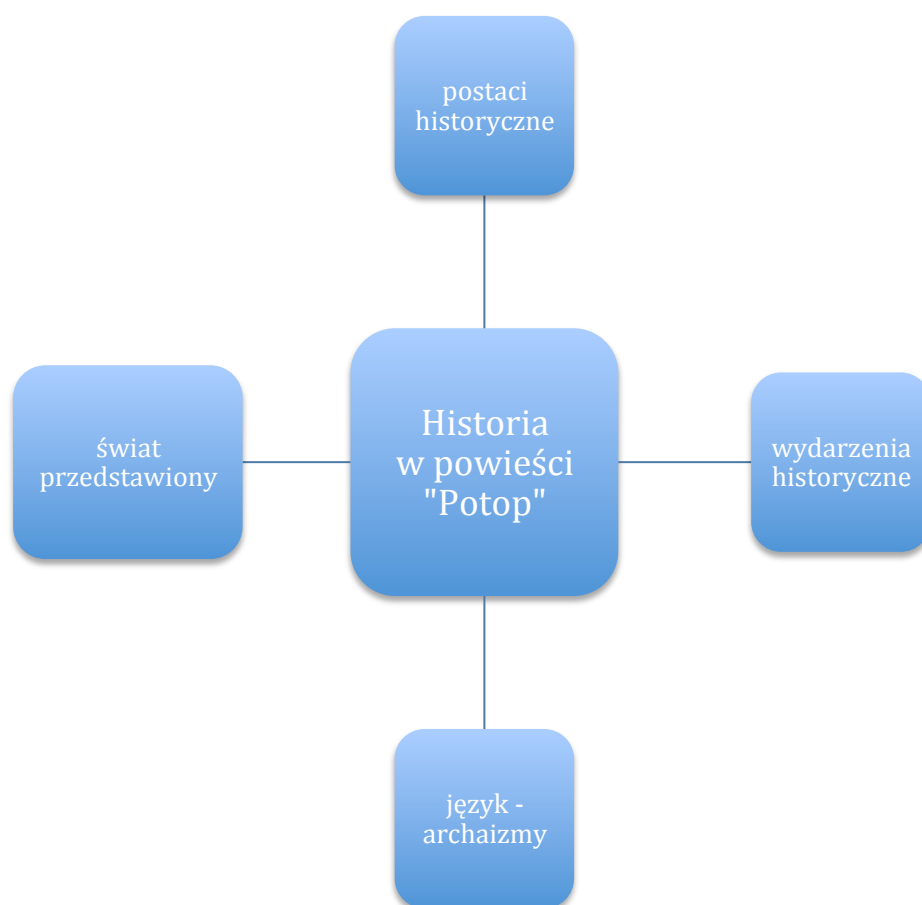

Nauczyciel, posługując się poniższymi pytaniami, dokonuje z uczniami analizy sceny filmowej (rozmowa kierowana):

- Kim są bohaterowie obejrzanej sceny?
 - W jaki sposób reżyser wprowadza do filmu postać Bogusława Radziwiłła?
Jak jest ubrany, jak się zachowuje?
 - W jakim celu Kmicic pojawił się u księcia?
 - Jaką rolę odgrywa ta scena w filmie „Potop. Redivivus”?
 - Jakie typy bohaterów filmowych reprezentują Kmicic i Bogusław Radziwiłł?
(antagonista, protagonista)
 - Jakie typy ujęć dominują przy ukazaniu Kmicica w tej scenie? Czemu one służą?
(półzbliżenie)
 - Czy jest to scena statyczna, czy dynamiczna? Jak można to uzasadnić?
 - Jaki punkt widzenia kamery został zastosowany w tej scenie? (perspektywa normalna).
2. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat lekcji, wyjaśniając, iż obejrzana przez nich wersja filmu „Potop. Redivivus” jest cyfrową rekonstrukcją filmu „Potop” z 1974 roku. Słowo *redivivus* z języka łacińskiego oznacza odnowiony. Nauczyciel zapowiada, że szerzej zagadnieniami digitalizacji filmu Jerzego Hoffmana, zajmie się z uczniami w drugiej połowie lekcji.
 3. Nauczyciel rysuje na tablicy mapę myśli z hasłem głównym: historia w „Potopie” i prosi uczniów o uzupełnienie (burza mózgów).

Propozycja uzupełnienia mapy myśli:

4. Nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy i prosi o rozwinięcie każdego z elementów mapy myśli i podanie przykładów z powieści (praca w grupach). Uczniowie posiłkują się tekstem powieści. Jeśli uczniowie mają dostęp do Internetu, mogą również skorzystać z biblioteki internetowej Wolne Lektury

<http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/potop/>

Po 5 minutach uczniowie prezentują efekty swojej pracy i zapisują w zeszytach wypracowane wnioski.

Postacie historyczne: król Jan Kazimierz, królowa Maria Kazimiera, książę Janusz Radziwiłł, książę Bogusław Radziwiłł, ksiądz Augustyn Kordecki, Stefan Czarniecki, Karol X Gustaw, Arvid Wittenberg, generał Burchard Miller, Jan Sobiepan Zamoyski, Jerzy Sebastian Lubomirski, Hieronim Radziejowski, Krzysztof Opaliński i inni.

Wydarzenia historyczne: sprowadzenie Szwedów przez Radziejowskiego, poddanie Wielkopolski Szwedom, najazd Szwedów na Polskę (potop szwedzki), zdrada Radziwiłłów, ucieczka króla Jana Kazimierza na Śląsk, zawiązanie konfederacji tyszowieckiej, , obrona Częstochowy, powrót króla, złożenie ślubów Najświętszej Marii Pannie przez króla Jana Kazimierza we Lwowie, bitwa pod Warszawą, wojna podjazdowa pod dowództwem Stefana Czarnieckiego, pokój w Oliwie.

Język (archaizmy): stylizacja języka na język XVII wieku (składnia i fleksja), stosowanie pojedynczych słów z języka staropolskiego, archaizmy fleksyjne, fonetyczne, znaczeniowe i leksykalne, spolonizowane wyrazy i wyrażenia łacińskie.

Świat przedstawiony: stroje z epoki, rekwizyty (broń, wystrój wnętrz), obyczaje sarmackie (uczty, najazdy, pojedynki, zaręczyny, itd.)

5. Nauczyciel rysuje na tablicy tabelę (można wcześniej przygotować plakat) z dwiema kolumnami o nagłówkach: *Historia w powieści historycznej* i *Historia w filmie historycznym* (Karta pracy na lekcji).

Uczniowie pracują indywidualnie - dopisują środki wyrazu, za pomocą których opowiada się o historii w powieści historycznej i filmie historycznym. Po 5 minutach ochotnicy odczytują swoje pomysły. Nauczyciel podsumowuje zadanie, zwracając uwagę na środki wyrazu wspólne i różne dla tych dwóch dziedzin sztuki. Warto podkreślić, że film operuje bogatszym wachlarzem środków, natomiast literatura nie narzuca określonych obrazów i pozwala działać wyobraźni.

Propozycja uzupełnienia tabeli:

Słowo (archaizmy)

- słowo (archaizmy) np. rozmowa Zagłoby z Rochem Kowalskim [01:02:32-01:05:05]

Postaci historyczne

- postaci historyczne (znani aktorzy) np. król Jan Kazimierz [02:18:32-02:21:20]

Wydarzenia historyczne

- wydarzenia historyczne np. obrona Częstochowy [02:03:45-02:06:47]

Świat przedstawiony

- przystojscenografia, kostiumy, rekwizyty, charakterystyka, peruki, itp. np. scena uczty z udziałem Radziwiłłów i Oleńki [01:30:20-01:42:12]

Opis obyczajów, np. śpiewane piosenki

- muzyka z epoki (i nie tylko) budująca nastrój np. scena śpiewania pieśni przez kompanów Kmicica [00:11:30-00:13:20]

Długie opisy scen batalistycznych i retardacje (wstrzymywanie akcji pod koniec rozdziałów)

- dynamika scen batalistycznych osiągnięta przez szybki montaż np. bitwa pod dowództwem hetmana Czarnieckiego [02:36:37-02:40:34]
- rola światła (zaciemnienie, świece, pochodnie), które budują nastrój i przybliżają atmosferę epoki

Czytelnik kieruje się wyobraźnią tworząc sobie obraz realiów historycznych i postaci historycznych

- widz ma narzucony obraz świata przedstawionego i bohaterów odgrywanych przez określonych aktorów

*Po ustaleniu wspólnych zapisów w tabeli nauczyciel może odtworzyć przykładowe sceny z filmu, służące za potwierdzenie wniosków wypracowanych przez uczniów.

6. Nauczyciel prezentuje uczniom stronę internetową projektu „Potop. Redivivus” http://www.repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/potop_redivivus . W formie miniwykładu przedstawia uczniom efekty prac nad cyfrową rekonstrukcją filmu „Potop” z 1974 roku, wykonaną na 40. rocznicę premiery kinowej filmu:

- Nowa wersja trwa 185 minut z 315 minut wersji pierwotnej (cz. I trwała 169 minut, cz. II – 146 minut).
- Film został zdigitalizowany w najwyższej rozdzielczości 4K (cztery razy więcej pikseli w poziomie w porównaniu z Full HD).
- Uzupełniono kilkuklatkowe fragmenty ujęć.
- Odrestaurowano ścieżkę dźwiękową.
- Dokonano korekcji barwnej.
- Usunięto wady nabyte w wyniku eksploatacji taśmy i starzenia się materiałów.
- Marcin Kot Bastkowski na nowo zmontował film pod nadzorem artystycznym reżysera Jerzego Hoffmana i autora zdjęć do filmu Jerzego Wójcika – skrócono każdą ze scen (niektóre usunięto w nowej wersji); jedyną „nienaruszoną” sceną została scena pojedynku Kmicica z Wołodyjowskim.

7. Podsumowanie

Adaptacja filmowa powieści Henryka Sienkiewicza „Potop” stanowi do dziś jeden z najpopularniejszych filmów w polskiej kinematografii. Wyprodukowany w 1974 roku film zgromadził w kinie 27 milionów widzów, co daje mu trzecie miejsce pod względem oglądalności w historii polskiego kina (po „Krzyżakach” w reż. Aleksandra Forda i w „Pustyni i puszczy” w reż. Władysława Ślesickiego). W filmie zagrało 520 aktorów, tysiące statystów, rosyjski pułk kawalerii, 700 koni, wykorzystano 5 tysięcy kostiumów i 45 tysięcy rekwizytów militarnych. Film na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych otrzymał 3 nagrody: Grand Prix, za rolę Daniela Olbrychskiego i nagrodę publiczności. Był nominowany do Oscara w 1975 roku.

Cyfrowa rekonstrukcja „Potopu” z 2014 roku na ekranach kin pojawiła się po 40 latach od wersji pierwotnej. Filмотeka Narodowa wzięła sobie również za cel, oprócz odnowienia taśmy i stworzenia kopii cyfrowej, zabezpieczenie filmu i zapisanie go w formacie analogowej i cyfrowej kopii wieczystej. Niezwykłą rolę w realizacji projektu odegrał montażysta, który działając pod nadzorem reżysera i autora zdjęć, na nowo zmontował film, tworząc wersję krótszą, dynamiczną i zrozumiałą dla widza, bez uszczerbku na wartości artystycznej. Ten nowy proces postprodukcyjny zasługuje na szczególną uwagę współczesnego widza.

*Jeśli wystarczy czasu nauczyciel może wyświetlić uczniom zdjęcia z planu „Potopu” udostępnione przez Fototekę Filmoteki Narodowej:

[http://fototeka.fn.org.pl/strona/wyszukiwarka.html?sort=alfabetycznie&howmany=48&key=POTOP&search_type_in=tytul&result\[\]=6843&lastResult\[\]=6767](http://fototeka.fn.org.pl/strona/wyszukiwarka.html?sort=alfabetycznie&howmany=48&key=POTOP&search_type_in=tytul&result[]=6843&lastResult[]=6767)

VIII. Praca domowa (do wyboru):

1. Przeczytaj poniższe słowa pisarza Bohdana Czeszki:

„Sedno sprawy leży w tym, jak Sienkiewicza dziś odczytujemy. Ponieważ, jak wynika z dyskusji, odczytujemy go rozmaicie, pozwolę sobie powiedzieć, że ja odczytuję go jak baśń. Przed rokiem bodaj przeczytałem cykl klechd Tolkiena o bohaterach, krasnoludkach, smokach, karłach, trollach, siłach ciemności i siłach nadziei. Nie wiem czy Tolkien czytał Sienkiewicza, ale wiele postaci przezeń stworzonych bardzo żywo przypominało mi te, które Sienkiewicz powołał do życia. (...) Tolkien także pisze dla pokrzepienia serc wątpiących w to, że męstwo i wierność, poświęcenie i dzielność mają rację bytu, że są wartościami godnymi szacunku i że obrona własnej ziemi przed zakusami wrogich sił jest godna ofiary największej”.

Wojciech Wierzewski, *Film i literatura*, Warszawa, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, 1983, s. 188.

Odwołując się do omawianej na lekcjach powieści Johna Ronalda Reuela Tolkiena, wypisz w punktach cechy wspólne upodabniające powieści Sienkiewicza i Tolkiena do baśni.

2. Otwórz własne konto na portalu www.edukacjafilmowa.eu i wejdź w zakładkę *Kursy* i kurs *IV. Budowa dzieła filmowego. Produkcja filmu*, temat: *2.Scenariusz*. Posługując się zaproponowanym formatem rozpisz jedną ze scen z powieści „Potop” Henryka Sienkiewicza, która nie weszła do filmu „Potop. Redivivus”.

IX. Karta pracy w domu (przed planowanymi zajęciami)

Przeczytaj poniższy tekst i odpowiedz na pytania.

Grażyna Stachówna Andrzej Kmicic, chorąży orszański

1. Sienkiewicz przydał powieściowemu Andrzejowi Kmicicowi pewne cechy osobowości prawdziwego chorążego orszańskiego Samuela Kmicica, który żył w XVII wieku, wykorzystał także niektóre fakty z jego biografii.

Niezwykłość postaci Andrzeja Kmicica polega na tym, że jest on bohaterem dwoistym: w gruncie rzeczy poczciwym człowiekiem, ale także hulaką i awanturnikiem, świetnym, ale nieszanującym dyscypliny wojskowej żołnierzem, człowiekiem zdolnym do czynów szlachetnych, ale również – okrutnych i krwawych. Za sprawą swej nieokiełznanej natury i młodzieńczej naiwności dopuszcza się postępów haniebnych. Udaje mu się jednak odnaleźć drogę poprawy, odrodzić się moralnie, zmienić psychicznie, przeprowadzić udaną ekspiację, zdobyć szacunek ludzi, wdzięczność króla i miłość ukochanej dziewczyny. Zapewnie dualizm Kmicica, charakteryzujący jego barwną osobowość, i – jak sądzą niektórzy – typowa dla polskiego temperamentu brawura sprawiły, że stał się jednym z najpopularniejszych bohaterów nie tylko Trylogii, ale także całej polskiej literatury.

2. Gdy w 1971 roku Jerzy Hoffman ogłosił, że w filmowej adaptacji „Potopu” (1974) rolę Kmicica zagra Daniel Olbrychski, rozpętała się prawdziwa burza. Co ciekawe, zwykli widzowie, wypowiadający się na ten temat w plebiscycie „Ekranu” i „Magazynu Filmowego”, uznali go za idealnego odtwórcę postaci chorążego orszańskiego. Protestowali natomiast niektórzy dziennikarze, udowadniając z zajadłą pasją, że aktor, który już wcześniej zagrał Azję w „Panu Wołodyjowskim” (1969), nie może teraz odtwarzać innej postaci w adaptacji „Potopu” oraz że Daniel Olbrychski w ogóle nie nadaje się do roli Kmicica. (...)

3. Po premierze „Potopu” okazało się, że rację miała reżyser Jerzy Hoffman – aniel Olbrychski okazał się znakomitym odtwórcą Andrzeja Kmicica. Był przystojny i zawadiacki, awanturniczy i heroiczny, okrutny i liryczny, pełen temperamentu, świetnie jeździł konno i władał szablą. Znakomicie przedstawił duchowy przełom, jaki dokonuje się w Kmicicu, który z lekkomyślnego, pyszałkowatego i okrutnego swawolnika zamienia się w szlachetnego obrońcę ojczyzny, prawego obywatela i mądrego człowieka.

W 1999 roku Daniel Olbrychski zagrał w ekranizacji „Ogniem i mieczem” rolę Tuhajbeja – ojca Azji. Jest jedynym aktorem, który wystąpił we wszystkich częściach filmowej Trylogii Hoffmana”.

Źródło: Grażyna Stachówna, Władcy wyobraźni. Sławni bohaterowie filmowi, Kraków, Znak, 2006, s. 94-96.

- Czy, Twoim zdaniem, Małgorzata Braunek odtwarzająca rolę Oleńki Billewiczówny wiernie oddaje charakter powieściowej bohaterki? Uzasadnij swoje stanowisko w pięciu argumentach.

Proponowany model odpowiedzi

Skorzystaj ze słownika i wyjaśnij pojęcie *dualizm*, które pojawia się w akapicie 1.

- według „Słownika języka polskiego” *dualizm* to jednoczesne występowanie dwóch odmiennych zjawisk, aspektów, pierwiastków; dwoistość.

Odwołując się do akapitu 1., wyjaśnij na czym polega dwoistość natury Andrzeja Kmicica.

- cechy negatywne: hulaka, awanturnik, brak szacunku do dyscypliny wojskowej, człowiek zdolny do czynów okrutnych, krwawych i haniebnych, o nieokiełznanej naturze, naiwny.
- cechy pozytywne: poczciwy, świetny żołnierz, zdolny do czynów szlachetnych, odnalazł drogę poprawy, odrodził się moralnie, zmienił psychicznie, odzyskał szacunek ludzi.

Wyszukaj w akapicie 2. argumentów dziennikarzy, którzy byli przeciwko obsadzeniu Daniela Olbrychskiego w roli Andrzeja Kmicica.

- Daniel Olbrychski grał w I części Trylogii („Panu Wołodyjowskim”) inną rolę;
- jest nieodpowiedni do roli Kmicica.

W jaki sposób autorka tekstu uzasadniła, że *Daniel Olbrychski okazał się znakomitym odtwórcą Andrzeja Kmicica*? Wypisz w punktach przytoczone argumenty (akapit 3.).

- przystojny
- zawadiacki
- awanturniczy i heroiczny
- okrutny i zarazem liryczny
- pełen temperamentu
- doskonale władał szablą i jeździł konno
- umiejętnie ukazał moment przemiany bohatera

Czy, Twoim zdaniem, Małgorzata Braunek odtwarzająca rolę Oleńki Billewiczówny wiernie oddaje charakter powieściowej bohaterki? Uzasadnij swoje stanowisko w pięciu argumentach.

- uczeń określa swoje stanowisko i przywołuje pięć argumentów na jego poparcie.

X. Karta pracy na lekcji

HISTORIA W POWIEŚCI HISTORYCZNEJ	HISTORIA W FILMIE HISTORYCZNYM
•	•
•	•
•	•
•	•
•	•
•	•

Proponowana bibliografia

1. Tadeusz Bujnicki, Alicja Helman, „*Potop*” Henryka Sienkiewicza. *Powieść i film*, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1977.
2. Juliusz Kijas, „*Potop*” Henryka Sienkiewicza, Warszawa, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1966.
3. Grażyna Stachówna, *Władcy wyobraźni. Sławni bohaterowie filmowi*, Kraków, Znak, 2006.
4. Wojciech Wierzewski, *Film i literatura*, Warszawa, Centralny Ośrodek Upowszechniania Metodyki Kultury, 1983.